

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΤΡΙΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΑΘΗΝΑ, 22-27 ΜΑΙΟΥ 1987

Το Γ' Διεθνές Συμπόσιο Φιλοσοφίας με θέμα «Περί Δικαιοσύνης», το οποίο διοργανώθηκε από την Ελληνική Φιλοσοφική Εταιρεία, σε συνεργασία με το Διεθνές Δημοκρατικό Ίδρυμα και τη Φιλοσοφική Εταιρεία Κύπρου, έγινε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών στην Αθήνα από τις 22 ως τις 27 Μαΐου 1987.

Η επίσημη έναρξη των εργασιών του Συμποσίου (Παρασκευή 22-5-87) έλαβε χώρα στην ασφυκτικά γεμάτη αίθουσα τελετών, στο κεντρικό κτήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ο Πρόεδρος της Ελληνικής Φιλοσοφικής Εταιρείας, καθηγητής της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Κ.Ι. Βουδούρης, καλωσορίζοντας τους συνέδρους τόνισε τόσο την επικαιρότητα του θέματος του Συνεδρίου όσο και το ευρύτερο ερευνητικό και κοινωνικό ενδιαφέρον που έχουν Συνέδρια τέτοιας μορφής.

Ακολούθησαν οι προσφωνήσεις του Δρα Ι. Κουτσάκου, Προέδρου της Φιλοσοφικής Εταιρείας Κύπρου, και του καθηγητού κ. Λ. Κογκέτσωφ, αντιπροέδρου του Διεθνούς Δημοκρατικού Ιδρύματος. Εκ μέρους των Ελλήνων της Διασποράς προσφώνησε τους συνέδρους ο καθηγητής κ. J. Anton, πρόεδρος της Neoplatonic Philosophy Society, ο οποίος εξήρε τη σπουδαιότητα του οργανωμένου Συνεδρίου, αναφέρθηκε στον τρόπο οργανώσεως των φιλοσοφικών Συνεδρίων από την Ε.Φ.Ε. και επεσήμανε ότι η Ελλάδα πρέπει να έχει την προτεραιότητα για οργανώσεις Συνεδρίων φιλοσοφικών και μάλιστα πάνω στην ελληνική φιλοσοφία.

Στη συνέχεια προσφώνησαν τους συνέδρους ο Πρόεδρος της Παγκοσμίου Ομοσπονδίας Φιλοσοφικών Εταιρειών (FISP), καθηγητής κ. Venant Cauchy, ο Δήμαρχος Αθηναίων κ. Μ. Έμπερτ, ο οποίος τόνισε ότι ο Δήμος συμπαρίσταται σε εκδηλώσεις, που ανεβάζουν το πνευματικό επίπεδο του τόπου μας, και ιδιαιτέρως των Αθηνών, και διατύπωσε την ευχή όπως το Συνέδριο αυτό αποτελέσει όχι μόνον έναν επιστημονικό σταθμό, αλλά και ένα φωτεινό οδηγό χρήσιμο και για τον πολιτικό κόσμο. Τέλος, τους συνέδρους προσφώνησε εκπρόσωπος της Υπουργού Πολιτισμού και Επιστημών κ. Μελίνας Μερκούρη.

Αμέσως μετά, κατά την πρώτη συνεδρία της Παρασκευής, στην οποία προήδρευσε ο ακαδημαϊκός, καθηγητής της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ε. Μουτσόπουλος, με γραμματέα την επίκουρη καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Ν.

Γεωργοπούλου-Νικολακάκου, μίλησε ο πρόεδρος της Ε.Φ.Ε., καθηγητής κ. Κ. Ι. Βουδούρης με θέμα «Δικαιοσύνη και ηθική. Από τον Πλάτωνα ως τον John Rawls». Στην ανακοίνωση αυτή, εισαγωγική στην προβληματική των εργασιών του Συνεδρίου, ο καθηγητής διερεύνησε το ερώτημα σχετικά με τη σχέση δικαιοσύνης και ηθικής με ειδική αναφορά στις συναφείς προς το θέμα απόψεις του Πλάτωνα, του Kant, του Rawls και του Em. Levinas, τις οποίες παρουσίασε με κριτικό πνεύμα. Υποστήριξε ότι το σημαντικό αυτό ερώτημα θα πρέπει να εξετασθεί, αφού αναζητηθεί η σχέση δικαιοσύνης και αγάπης, νοουμένης ως θεμελιώδους χριστιανικής εντολής, που διασφαλίζει την κοινοτικότητα, κάτι δηλαδή που υπερβαίνει την ψυχρή ίσως αντίληψή μας για τη δικαιοσύνη. Η μεστή και περιεκτική εισήγηση του καθηγητού δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μόνον ως μια ακαδημαϊκή προσπέλαση του θέματος, αλλά ως απόρροια βαθύτερου προβληματισμού σχετικά με τα φλέγοντα θέματα της εποχής μας και, ιδιαιτέρως, της ελληνικής κοινωνίας. Μετά το πέρας της ομιλίας έγινε ζηρός και γόνιμος διάλογος μεταξύ ομιλητού και ακροατών.

Οι εργασίες του Συνεδρίου τις επόμενες ημέρες έγιναν στις αίθουσες της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Οι κύριοι θεματικοί άξονες στους οποίους περιστράφηκε η προβληματική των ανακοινώσεων ήσαν οι αντιλήψεις του Πλάτωνος και του Αριστοτέλους περί δικαιοσύνης, χωρίς να λείπουν και οι αναφορές σε νεώτερους και σύγχρονους στοχαστές, οι οποίοι έχουν ασχοληθεί με το ίδιο θέμα.

Στη θεματική ενότητα, η οποία περιλαμβάνει εισηγήσεις σχετικές με την πλατωνική αντίληψη περί δικαίου, οι ομιλητές εστίασαν το ενδιαφέρον τους είτε στην ανάλυση των συναφών προς το θέμα προβλημάτων, τα οποία ανακύπτουν κυρίως από τα έργα «Πολιτεία», «Νόμοι», «Κρίτων», και «Γοργίας» είτε στην αντιπαραβολή των πλατωνικών απόψεων με τις αντιλήψεις για τη δικαιοσύνη άλλων στοχαστών, όπως των Σοφιστών, του Kant, του Spinoza, του Levinas, της S. Weil, του Habermas, του Gadamer, του Kelsen, του MacIntyre και άλλων διανοητών.

Από τις ανακοινώσεις αυτές ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκάλεσαν οι εξής:

Η εμπνευσμένη ανακοίνωση του ακαδημαϊκού, καθηγητού κ. Κ. Δεσποτόπουλου, ο οποίος με σύντομη αναφορά σε πλατωνικά χωρία εξέτασε το θέμα «Ισότητα και δικαιοσύνη κατά Πλάτωνα» προβαίνοντας σε επιτυχείς προεκτάσεις.

Η επίκουρη καθηγήτρια κ. Ν. Γεωργοπούλου-Νικολακάκου (Πανεπιστήμιο Αθηνών) στην ανακοίνωσή της με θέμα: «Η καντιανή *obligatio passiva*: Η σχέση της προς το δίκαιο και την ηθική και η αναφορά της στην πλατωνική πολιτεία» επεσήμανε ότι ο Kant για τον χαρακτηρισμό της *obligatio passiva* καταφεύγει στην πλατωνική άποψη, σύμφωνα με την οποία το ύψιστο αγαθό, ως δικαιοσύνη, ορίζεται ως το «ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ πράττειν», συμφωνώντας έτσι με τον αρχαίο φιλόσοφο σχετικά με την ουσία της παιδευτικής πράξης. Διακρίνοντας ἔμμεσα δίκαιο και ηθική ο Kant, σε αντίθεση με τον Πλάτωνα, επιθυμεί να δει το κράτος αιρόμενο στο ύψος της πλατωνικής πολιτείας, ώστε να είναι δυνατή η πραγμάτωση του ιδανικού της ελευθερίας.

Ο διαπρεπής καθηγητής κ. M.F. Burnyeat (Πανεπιστήμιο του Cambridge) στην εισήγησή του με θέμα «Το πραγματοποιήσιμον της ιδεατής πλατωνική δικαίας πόλεως» υποστήριξε ότι η ιδεατή δίκαιη πόλη της πλατωνικής «Πολιτείας» δεν είναι υπαρκτή και κατορθωτή στον πραγματικό κόσμο. Μόνο με τη βοήθεια της κωμικής φαντασίας — ο Σωκράτης αναφέρει τις «Ἐκκλησιαζουσες» του Αριστοφάνους — μπορούμε να συλλάβουμε το πραγματοποιήσιμο της δίκαιης πόλης πέραν από τη συμβατική μας αντίληψη για την έννοια αυτή.

Η Δρ Α. Κελεσίδου (ΚΕΕΦ Ακαδημίας Αθηνών) στην ανακοίνωσή της «Η πλατωνική και αριστοτελική αντίληψη για τη δικαιοσύνη και ο G. Marcel» προέβη σε εύστοχες παρατηρήσεις και συγκρίσεις των απόψεων του Πλάτωνος, του Αριστοτέλους και του G. Marcel για τη δικαιοσύνη, κάνοντας ιδιαίτερη αναφορά στο διανεμητικό δίκαιο.

Ο Δρ Κ. Μιχαηλίδης ανέπτυξε το θέμα «Η ρητορική επικάλυψη και η διαλεκτική αναζήτηση του δικαίου στον πλατωνικό «Γοργία» σε συσχετισμό με τη νεώτερη κριτική της

ιδεολογίας και τη χειραφέτηση του λόγου κατά τον Habermas». Στην εισήγησή του αυτή αντιπαρέθεσε κριτικά τη στάση του Σωκράτη στον «Γοργία» προς τη ρητορική με τις ανάλογες στάσεις της ερμηνευτικής και κριτικής της ιδεολογίας, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στον J. Habermas.

Ο καθηγητής κ. L. Rossetti (Πανεπιστήμιο της Perugia) στην ανακοίνωσή του «Περί της μη συμπτώσεως των ηθικών και νομικών απαιτήσεων στους «Νόμους» του Πλάτωνα» αναφέρθηκε στη συμφωνία που πρέπει να υπάρχει μεταξύ ηθικών επιταγών και νομικών διατάξεων επισημαίνοντας τη συμβολή τους στην χαλιναγωγή των ανθρωπίνων παθών, ώστε να επιτυγχάνεται η εύρυθμη λειτουργία της οργανωμένης πολιτείας.

Στον ίδιο χώρο κινήθηκαν οι ανακοινώσεις του καθηγητού κ. Γ. Μποζώνη (Πανεπιστήμιο Αθηνών) «Η ουσία της δικαιοσύνης», που ανέπτυξε το θέμα του προβαίνοντας σε λεπτές παρατηρήσεις χάρη στην ευρεία και βαθειά γνώση των πλατωνικών έργων, του καθηγητού κ. Η. Joly (Πανεπιστήμιο της Grenoble) «Ο Kelsen και η κριτική της πλατωνικής αντίληψης για τη δικαιοσύνη», του καθηγητού κ. E. Mesthene (Πανεπιστήμιο Rutgers). «Το πρόπον: Ένα δοκίμιο για τη δικαιοσύνη και για άλλες μορφές τέχνης», του καθηγητού κ. Γ. Κωσταρά (Πανεπιστήμιο Αθηνών) «Γυναικείον δράμα και η δίκαιη πολιτεία κατά Πλάτωνα» και του καθηγητού κ. Ν. Γεωργοπούλου (Πανεπιστήμιο του Kent) «Η δίκαια πόλις και ο φιλόσοφος στην «Πολιτεία» του Πλάτωνα», οι οποίες παρουσίασαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προκάλεσαν γόνιμες συζητήσεις.

Στη δεύτερη θεματική ενότητα του Συμποσίου συγκαταλέγονται ανακοινώσεις, που η προβληματική τους κάλυψε ένα ευρύ φάσμα σχετικό με προβλήματα, που ανακύπτουν από την αριστοτελική αντίληψη περί δικαίου, η οποία εξετάσθηκε σε αναφορά αφενός με τις αριστοτελικές έννοιες της φιλίας, της επεικειάς και της δουλείας, αφετέρου σε συσχετισμό με τις απόψεις άλλων στοχαστών, όπως του Locke, του Hegel, του Schelling, του Aquinas, του Dewey, του Rawls, του Macintyre και του Hamburger.

Αξιίζει ιδιαίτερος να μνημονευθούν οι παρακάτω σημαντικές ανακοινώσεις:

Η εισήγηση του καθηγητού κ. J. Anton (Πανεπιστήμιο της South Florida) με θέμα: «Ο Αριστοτέλης περί επεικειάς και εφηρμοσμένου δικαίου, με μια αναφορά σε πρόσφατες αμερικανικές απόψεις για τη δικαστική διαδικασία». Στο πρώτο μέρος της ανακοίνωσης ο καθηγητής ανέλυσε την άποψη ότι κατά τον Αριστοτέλη υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην έννοια της επεικειάς κατά την εφαρμογή του νόμου σε ατομικές περιπτώσεις και στην έννοια της δικαιοσύνης, όπως εκφράζεται στο πνεύμα του νόμου. Στη συνέχεια αναφέρθηκε σε σύγχρονες αμερικανικές απόψεις περί δικαίου, όπου η έννοια της επεικειάς εξακολουθεί να έχει λειτουργικότητα με διαφορετικό βεβαίως τρόπο.

Ο πρόεδρος της Παγκοσμίου Ομοσπονδίας Φιλοσοφικών Εταιρειών, καθηγητής κ. V. Cauchy (Πανεπιστήμιο του Montréal) στην ανακοίνωσή του με θέμα «Δικαιοσύνη και φιλία στην ηθική του Αριστοτέλους» προσπάθησε να δείξει ότι σε μια πολιτεία αρμονική, καλά διοικούμενη και ανταποκρινόμενη στις ανάγκες των πολιτών η δικαιοσύνη τείνει να γίνει τέλεια μέσω της φιλίας.

Η καθηγήτρια κ. Μ. Δραγώνα-Μονάχου (Πανεπιστήμιο Κρήτης) στην ανακοίνωσή της με θέμα «Η αριστοτελική αντίληψη για τη διανεμητική δικαιοσύνη και πρόσφατες «εξισωτικές θεωρίες» (Rawls, Vlastos, Walzer)», εξετάζοντας το διανεμητικό δίκαιο ως ισότητα, υποστήριξε την ανάγκη της επανεκτιμήσεως της εννοίας αυτής αναφορικά με όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής.

Ο καθηγητής κ. Κ. Γεωργιάδης (Πανεπιστήμιο του McMaster) ανέπτυξε το θέμα «Ο Max Hamburger και η ανάπτυξη της αριστοτελικής θεωρίας για το δίκαιο και το νόμο» και άσκησε κριτική στις απόψεις του M. Hamburger, όπως διαφαίνονται στο βιβλίο του «Morals and Law: The Growth of Aristotle's Legal Theory», υποστηρίζοντας μια διαφορετική χρονική σειρά διαμορφώσεως της αριστοτελικής θεωρίας για το δίκαιο και το νόμο, όπως αυτή εκδιπλώνεται μέσα στα έργα «Μεγάλα ήθικά», «Ρητορική» και «Ἠθικά Νικομάχεια».

Ο καθηγητής κ. J. Gould (Πανεπιστήμιο της πολιτείας της New York at Albany) στην εισήγησή του με θέμα «Ο Αριστοτέλης περί δικαιοσύνης και ο J. Locke», επεσήμανε ότι η

δικαιοσύνη, και για τους δύο στοχαστές, αποτελεί το σκελετό της πολιτικής και κοινωνικής ζωής και σχολίασε τη μεταξύ τους διαφορά όσον αφορά την ανάπτυξη των αρετών — και της δικαιοσύνης — μέσα στην κοινωνία.

Ο καθηγητής κ. G. B. Kerferd (Manchester) ανέπτυξε το θέμα «Αριστοτελική δικαιοσύνη και σεβασμός στους άλλους», όπου, ορμώμενος από την πλατωνική θέση ότι η δικαιοσύνη εξατομικεύεται στο καθ' ἑκάστον άτομο, ασχολήθηκε με το ερώτημα: Πώς μπορεί κανείς να αποφασίσει τί είναι δίκαιο για τον άλλο; Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα δόθηκε με αναφορά στην αριστοτελική άποψη ότι η δικαιοσύνη είναι αρετή «πρός ἕτερον», την οποία και χαρακτήρισε ως περισσότερο σύμφωνη με το πνεύμα της εποχής μας και πλήρως εναρμονισμένη με την αριστοτελική θεωρία περί του ανθρώπου ως «κοινωνικοῦ ζώου».

Ο καθηγητής κ. R. Bolton (Πανεπιστήμιο Rutgers) αναπτύσσοντας το θέμα «Ο Αριστοτέλης και η καθημερινή ελληνική αντίληψη για τη δικαιοσύνη» υποστήριξε ότι στην περιγραφική παρουσίαση της έννοιας της δικαιοσύνης που γίνεται από τον Αριστοτέλη μπορούμε να ανεύρουμε πως η μέθοδος που χρησιμοποιεί ο φιλόσοφος είναι η διαλεκτική, που τον οδηγεί σε απόψεις διαφορετικές από εκείνες που επικρατούσαν στην εποχή του.

Στην ανακοίνωση του με θέμα «Είναι η αριστοτελική δικαιοσύνη μια ηθική αρετή;» ο καθηγητής κ. W. Charlton (Παν/μιο Newcastle Upon Tyne), αφού επεσήμανε την επιφυλακτικότητα του Αριστοτέλη να θεωρήσει τη δικαιοσύνη ως ηθική αρετή προσπάθησε ν' απαντήσει στο παραπάνω ερώτημα κάνοντας ειδική αναφορά στις απόψεις του B. Williams.

Ιδιάζουσας μορφής ανακοίνωση έκανε ο Ιάπωνας καθηγητής κ. H. Yamakawa (Πανεπιστήμιο Αγ. Ανδρέα, Osaka), ο οποίος αναπτύσσοντας το θέμα «Η αριστοτελική θεωρία για τη δικαιοσύνη και ο σύγχρονος κόσμος» εξέτασε την έννοια της δικαιοσύνης κατά τον Αριστοτέλη και τον Πλάτωνα σε σχέση με την αναλογία: Θεός: Άνθρωπος = Άνθρωπος: Ζώο.

Έντονο ενδιαφέρον προκάλεσαν επίσης, όσον αφορά αυτήν τη θεματική ενότητα του Συμποσίου, οι πιο κάτω σημαντικότερες ανακοινώσεις: του καθηγητού κ. J. Cooper (Πανεπιστήμιο του Princeton) «Φιλία και δικαιοσύνη στον Αριστοτέλη», του Δρα Θ. Σκαλτσά (Πανεπιστήμιο του Edinburg) «Το αντιπεπονθός δίκαιο», του καθηγητού κ. Λ. Κουλουμπαρίτη (Πανεπιστήμιο των Bruxelles) «Η σύγχρονη εποχή και η αριστοτελική αντίληψη περί του επεικούς», του καθηγητού κ. H. Beck (Πανεπιστήμιο Bamberg — Salzburg — Buenos Aires) «Η έννοια της φύσεως ως βάση μιας «φυσιοκρατικής ηθικής»» του καθηγητού κ. Vieillard - Baron (Πανεπιστήμιο της Tours) «Η ερμηνεία της αριστοτελικής δικαιοσύνης στη φιλοσοφία του δικαίου του Hegel και στη φιλοσοφία της καθαρής λογικής του Shelling», του καθηγητού κ. D. Sachs (Πανεπιστήμιο Johns Hopkins). «Ο Αριστοτέλης περί δικαιοσύνης: μια υπεράσπιση» και του καθηγητού κ. Χρ. Ευαγγελίου (Towson College) «Ο καθηγητής MacIntyre και η αριστοτελική παράδοση για την αρετή». Οι πιο πάνω διαπρεπείς ομιλητές συνέβαλαν με τις εισηγήσεις τους αποφασιστικά στην ανάπτυξη της προβληματικής του Συμποσίου χάρη στη βαθειά γνώση της αριστοτελικής φιλοσοφίας και των συναφών μ' αυτήν προβλημάτων.

Σε στενή συνάφεια με τους δύο ανωτέρω θεματικούς κύκλους ήταν η ανακοίνωση του επίκουρου καθηγητού κ. Λ. Μπαρτζελιώτη (Πανεπιστήμιο Αθηνών) με θέμα «Οι αντιλήψεις του Πλήθωνος για την πλατωνική δικαιοσύνη». Ο ομιλητής υποστήριξε ότι το δίκαιο κατά τόν Πλήθωνα πραγματώνεται διττώς μέσα στην οργανωμένη πολιτεία: α) στην εναρμονισμένη διοίκηση της πόλης και β) στην απονομή της δικαιοσύνης. Η πρώτη είναι έκδηλη στην τριμερή διαίρεση του πληθυσμού της πόλης και των καθηκόντων του και η δεύτερη στο σύστημα των νόμων και των δικαστηρίων, τη σύσταση των οποίων πρότεινε ο Πλήθων.

Έντονο ενδιαφέρον προκάλεσαν επίσης, κατά την συνεδρία της Κυριακής στην διάρκεια κρουαζιέρας οι ανακοινώσεις του κ. Β. Καρασμάνη (Ε.Μ.Π.) «Μαθηματικές αναλογίες και δικαιοσύνη: Η αριστοτελική επεξεργασία» και του Δρα Στ. Βιρβιδάκη (Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδος) «Μαθηματικές αναλογίες και δικαιοσύνη στον Αριστοτέλη: Σύγ-

χρονες προοπτικές». Οι ομιλητές προσπάθησαν ν' αντιμετωπίσουν τα προβλήματα, που συνυφαίνονται με την έννοια της δικαιοσύνης κατά Πλάτωνα και Αριστοτέλη από μια σκοπιά, η οποία βασίστηκε στην καίρια θέση και επίδραση των μαθηματικών, κάνοντας ειδική αναφορά σε συναφείς απόψεις νεωτέρων στοχαστών. (A. MacIntyre, Heath, Gauthier, Jolif). Κατά τη διάρκεια της ζωηρής συζήτησης που ακολούθησε σημαντική ήταν η παρέμβαση και συμβολή του καθηγητού κ. Α. Ζαχαρίου (Πανεπιστήμιο Αθηνών).

Αξιόλογη ήταν η ανακοίνωση του καθηγητού κ. Ι. Στράγγα (Πανεπιστήμιο Θράκης), ο οποίος αναπτύσσοντας το θέμα «Διαδικασία και δικαιοσύνη» αντιμετώπισε τη σχέση μεταξύ των δύο εννοιών μέσα στο πλαίσιο της σχέσεως αντικειμένου και μεθόδου, γενικώς, εκλαμβάνοντας τη δικαιοσύνη ως «αντικείμενο» καθαρώς a priori γνώσεως και τη διαδικασία ως ένα μεθοδολογικό μέσο, ένα «αντικείμενο» εφαρμοσμένης γνώσεως.

Άκρως σημαντικές ήταν οι ακόλουθες ανακοινώσεις, αν και, ίσως, συνάπτονταν με ένα έμμεσο τρόπο προς τη θεματική του Συνεδρίου.

Ο καθηγητής κ. R. Bambrough (St. John's College — Cambridge) στην ανακοίνωσή του με θέμα «Δύναμη, αυθεντία και σοφία», θέλοντας να προβεί σε μια ευρύτερη θεώρηση της έννοιας του δικαίου, εξετάζει το πρόβλημα της συμφωνίας της άποψης για την υπεροχή της γνώμης του «επαίοντος» με τη δημοκρατική αντίληψη του σεβασμού στην προσωπική γνώμη του καθενός, ορμώμενος από την «Πολιτεία» του Πλάτωνος.

Ο καθηγητής κ. Αλ. Νεχαμάς (Πανεπιστήμιο της Ρηνσylvανία) κατά την ανάπτυξη του θέματος «Ηθική και ποίηση στο Χ της «Πολιτείας» παρουσίασε μια τελείως διαφορετική πτυχή της προβληματικής του Συμποσίου με την εστίαση του ενδιαφέροντός του στη σχέση της τέχνης με την ηθική και, κατ' επέκταση, με το δίκαιο.

Στην ανακοίνωσή της «Το ερώτημα για τη δικαιοσύνη και οι φλεγμαίνουσες πόλεις της εποχής μας» η καθηγήτρια κ. Ι. Κουτσουράδη (Άγκυρα) υποστήριξε την ύπαρξη ουσιαστικής σχέσης της έννοιας της δικαιοσύνης με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι πολυπληθείς ανακοινώσεις του Συμποσίου διερεύνησαν το θέμα της δικαιοσύνης σε βάθος και έκταση, ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρουσες και προκάλεσαν γόνιμο και ζωηρό διάλογο. Μπορούμε να πούμε ότι η ποιότητά τους ήταν υψηλή και έθεσαν νέα προβλήματα για περαιτέρω έρευνα.

Το Συμπόσιο έκλεισε με τις τελικές παρατηρήσεις του καθηγητού κ. Λ. Κουλουμπάριτση, ο οποίος τόνισε ότι η επιτυχία του Συμποσίου οφείλεται στη συμμετοχή επιστημόνων διεθνούς κύρους, που με τις ανακοινώσεις τους κάλυψαν ένα ευρύ θεματικό φάσμα, αλλά και στην άψογη διοργάνωση του Συμποσίου.

Στη συνέχεια ο καθηγητής κ. Κ. Ι. Βουδούρης, πρόεδρος της Ε.Φ.Ε. και Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής του Συμποσίου έλαβε το λόγο και, αφού υπογράμμισε ότι το Συμπόσιο αυτό αποτελεί έναν κρίκο στην αλυσίδα των εκδηλώσεων της Εταιρείας, υποσχέθηκε τη συνέχισή τους με την ίδια επιμονή και ζήλο. Ακόμη ευχαρίστησε τον πρόεδρο της Παντείου Σχολής για τη φιλοξενία, καθώς και όλους εκείνους, επωνύμους και ανωνύμους, που εργάστηκαν άοκνα για τη διοργάνωση και διεξαγωγή του Συμποσίου, και, κυρίως, την ακαδημαϊκή νεότητα. Τόνισε την ιδιαίτερη σημασία που έχει αυτό το Συνέδριο, επειδή το θέμα του δεν αγγίζει μόνο το πνεύμα, αλλά και τις καρδιές, γιατί ο «νοητός ήλιος της Δικαιοσύνης», τόσο στην αρχαία όσο και στη νεώτερη φιλοσοφική παράδοση είναι κάτι το συνυφασμένο με το ύφος του ακαδημαϊκού ερευνητή, πράγμα που έδειξε και η διαπραγμάτευση του θέματος από τάσεις διαπρεπείς επιστήμονες.

Αυθόρμητη — και εκτός προγράμματος — ήταν η παρουσία στο βήμα του Δρα Θ. Σκαλτσά, ο οποίος μιλώντας μας εκ μέρους των Ελλήνων της Διασποράς και των ξένων συνέδρων, έκανε απολογισμό της πλούσιας και αξιόλογης διανοητικής εμπειρίας, που αποκόμισαν οι σύεδροι κατά τις εργασίες του Συμποσίου αυτού και εξέφρασε τα καλύτερα αισθήματά του και τις ευχαριστίες του προς όλους τους συντελεστές του Συνεδρίου και, ιδιαιτέρως, στην Οργανωτική Επιτροπή.

Παράλληλα με τις επιστημονικές δραστηριότητες του Συμποσίου διοργανώθηκαν και κοινωνικές εκδηλώσεις, οι οποίες σημείωσαν μεγάλη επιτυχία.

Από τον πρόεδρο του Πανεπιστημίου Αθηνών, καθηγητή κ. Μ. Σταθόπουλο μετά το

πέρας της πρώτης συνεδρίας (Παρασκευή 22-5-87) δόθηκε δεξίωση προς τιμήν των συνέδρων στην αριστοτεχνικά διακοσμημένη αίθουσα δεξιώσεων στο κεντρικό κτήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών, επί τη ευκαιρία του εορτασμού της εκατονταετηρίδας του Πανεπιστημίου και λόγω της συμμετοχής μεγάλου αριθμού ΔΕΠ του Ιδρύματος. Η δεξίωση αυτή αποτέλεσε μια θαυμάσια ευκαιρία γνωριμίας μεταξύ των συνέδρων μέσα το εγκάρδιο κλίμα που επικράτησε.

Επίσης, λαμπρή δεξίωση δόθηκε από τον Δήμαρχο Αθηναίων κ. Μ. Έβερτ τη Δευτέρα (22-5-87) το μεσημέρι στο Πάρκο Ελευθερίας. Μέσα στη γαλήνια ατμόσφαιρα του πάρκου οι σύνεδροι μπόρεσαν επί ένα τρίωρο να αναπαυθούν από τις εργασίες της πρωινής συνεδρίας, να διασκεδάσουν και να συζητήσουν μεταξύ τους φιλοσοφικά θέματα.

Συγκινητικές εντυπώσεις άφησε επίσης στους συνέδρους και η δεξίωση που προσφέρθηκε από τον Ε.Ο.Τ. σε πολυτελέστατη αίθουσα κέντρου σε παραλιακή περιοχή του Πειραιά, σύμφωνη άλλωστε και με το σκηνικό της Πλατωνικής «Πολιτείας», κατά το οποίο η συζήτηση για τη δικαιοσύνη αρχίζει με την επίσκεψη των συζητητών στην οικία του Κεφάλου στον Πειραιά. Έλληνες και ξένοι σύνεδροι διασκέδασαν μέσα σε μια ζεστή, φιλική ατμόσφαιρα με τους φοιτητές και φοιτήτριες της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών που παρακολούθησαν το Συνέδριο και, πού έδωσαν ιδιαίτερη ζωντάνια στη βραδιά. Οι ξένοι σύνεδροι γνώρισαν τον ελληνικό τρόπο ζωής και ήταν συγκινητική η επιθυμία και η προσπάθειά τους να προσεγγίσουν εκείνο που προσφέρει η Ελληνική παραδοσιακή φιλοξενία και ζεστασιά.

Η Οργανωτική Επιτροπή του Συμποσίου εξέπληξε τους συνέδρους με την υπέροχη κρουαζιέρα στα νησιά του Αργοσαρωνικού (Αίγινα, Πόρος, Ύδρα) την Κυριακή (24-5-87) με το κρουαζιερόπλοιο «ΕΡΜΗΣ», που ευγενικά προσέφερε για το Συνέδριο η Ηπειρωτική Ακτοπλοία. Η πρωτοτυπία της κρουαζιέρας συνίστατο σε τούτο: δεν ήταν απλώς ένα ταξίδι αναψυχής, αλλά κατά την επιστροφή έγινε συνεδρία σε αίθουσα του πλοίου, την οποία παρακολούθησαν με ιδιαίτερη προσοχή 200 περίπου σύνεδροι και επακολούθησε ζωντανή συζήτηση.

Στο πλαίσιο του Συμποσίου οργανώθηκε με μεγάλη επιτυχία από τον εκδοτικό οίκο Μ. Καρδαμίτσα, έκθεση φιλοσοφικού βιβλίου, κάτι που είναι άρρηκτα δεμένο με τις εκδηλώσεις της Ε.Φ.Ε., εφόσον είναι αποδεκτό ότι και ο γραπτός λόγος συντελεί στη φιλοσοφική επικοινωνία με τον εσωτερικό διάλογο, που αναπτύσσεται ανάμεσα στον αναγνώστη και στον συγγραφέα.

Στο Συμπόσιο έλαβαν μέρος 150 περίπου σύνεδροι, Έλληνες και ξένοι. Έντονη και γόνιμη ήταν η συμμετοχή των Ελλήνων της Διασποράς. Θα πρέπει να τονισθεί, επίσης, η παρουσία αξιόλογων νέων επιστημόνων, που έλαβαν μέρος στο Συνέδριο αυτό ως ομιλητές ή ως ακροατές. Το ενδιαφέρον που προκάλεσε ήταν τεράστιο. Το παρακολούθησαν διακεκριμένοι στοχαστές και επιστήμονες όχι μόνο από το χώρο της Φιλοσοφίας αλλά και της Νομικής, των Πολιτικών και άλλων συναφών επιστημών, εκπρόσωποι του ελληνικού, ημερησίου και περιοδικού, και ξένου τύπου, καθώς και πλήθος κόσμου. Ας υπογραμμιστεί δε ο ζήλος και ο ενθουσιασμός, που χαρακτήριζε την παρουσία στο Συμπόσιο των φοιτητών και φοιτητριών της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών. Αξίζει να σημειωθεί ότι την Ειδική Γραμματεία του Συμποσίου αποτελούσαν πρόσωπα που κατά πλειοψηφία ήταν πτυχιούχοι και επί πτυχίω φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής και που με την προθυμία, ευγένεια και ενημέρωσή τους συνέβαλαν αποφασιστικά στην επιτυχία του Συμποσίου.

Το Γ' Διεθνές Συμπόσιο Φιλοσοφίας αποτέλεσε σταθμό για την Ε.Φ.Ε. και δημιουργεί παράδοση για την Εταιρεία, κάνοντας επιτακτικό το αίτημα του πνευματικού κόσμου για συνέχιση και επαύξηση τέτοιων δραστηριοτήτων. Εκτός, όμως από ένα σημαντικό γεγονός από επιστημονική άποψη, πράγμα που κάνει να αναμένονται τα Πρακτικά του Συνεδρίου με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αποτέλεσε και ένα λαμπρό δείγμα πολύμηνης, επίπονης

προετοιμασίας και άψογης διοργάνωσης για την οποία αξίζει ξεχωριστός έπαινος στην Οργανωτική Επιτροπή του Συμποσίου και, κυρίως, στον πρόεδρο της Ε.Φ.Ε., καθηγητή κ. Κ. Ι. Βουδούρη. Το Γ' Διεθνές Συμπόσιο Φιλοσοφίας που πρόβαλε την Εταιρεία διεθνώς μπορεί να αποτελέσει πρότυπο διοργανώσεως Συνεδρίων όχι μόνο για τη χώρα αλλά και διεθνώς.

ΕΛΕΝΗ Α. ΚΟΛΛΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΙ
ΕΛΕΝΗ Κ. ΓΙΑΒΡΗ
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ (28 - 30 Αυγούστου 1987)

Οργανωτική και επιστημονική επιτυχία σημείωσε το Συμπόσιο Φιλοσοφίας και Διεπιστημονικής Έρευνας με θέμα «Άτομο και Κοινωνία», που πραγματοποιήθηκε στη Ζαχάρω Ολυμπίας από τις 28 - 30 Αυγούστου 1987 υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών και με τη συνεργασία του Δήμου και του Πολιτιστικού Συλλόγου Ζαχάρως.

Οι εισηγητές, προερχόμενοι από το χώρο της Φιλοσοφίας αλλά και από άλλους επιστημονικούς κλάδους, ήταν καθηγητές, διδάκτορες και επιστημονικό προσωπικό των Α.Ε.Ι. της χώρας, ενώ το κοινό αποτελούσαν καθηγητές Μ.Ε, επιστήμονες, φοιτητές και άλλοι φιλοσοφούντες.

Την έναρξη του Συμποσίου κήρυξε η Νομάρχης Ηλείας κ. Α. Μαρκογιαννάκη, ενώ ο Πρόεδρος του Διεθνούς Κέντρου Φιλοσοφίας και Διεπιστημονικής Έρευνας επικ. καθηγητής κ. Λ. Μπαρτζελιώτης στην προσφώνησή του διέγραψε τις ουσιώδεις διαστάσεις του θέματος, τονίζοντας ότι το πολύπλοκο πρόβλημα της σχέσης κοινωνίας και ατόμου δεν λύνεται με απόλυτες και δογματικές θέσεις ή αφηρημένες προσεγγίσεις, αλλά με συνεξέταση των πορισμάτων της διεπιστημονικής έρευνας. Κοινωνία και άτομο βρίσκονται σε σχέση αλληλοσυμπλήρωσης μέσα σε σταθερή διαλεκτική πορεία, παράγωγο της οποίας είναι η αντικειμενική πραγματικότητα της κοινωνίας.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η πολυφωνία των εισηγήσεων στα πλαίσια της συνεργασίας φιλοσόφων και ειδικών επιστημόνων, όπως ιστορικών, κοινωνιολόγων, παιδαγωγών, ψυχολόγων, ιατρών, φώτισε αρκετές πτυχές αμφιλεγόμενων ζητημάτων, ενώ το ενδιαφέρον που ήγειρε το θέμα δημιούργησε εναύσματα για ένα γόνιμο φιλοσοφικό διάλογο.

Τα ειδικότερα θέματα που απασχόλησαν τους εισηγητές του Συμποσίου ήταν τα εξής: Μ. Δραγώνα - Μονάχου, *Κοινωνία και άτομο: Πόσο αυτονόητα είναι τα δικαιώματα του ανθρώπου*, Μ. Μαρκάκη, *Άτομο και κοινωνία (κοινωνιολογική διάσταση)*, Ε. Ρακιτζή, *Ο Σπινόζα και η δημοκρατία*, Η. Μπεζεβέγκη, *Επιδράσεις*